

Μακεδονικά

Τόμ. 23, Αρ. 1 (1983)

Μια ιδιότυπη κατηγορία επιθέτων σε περιοχές της Μακεδονίας

Ευανθία Δούγα-Παπαδοπούλου

doi: [10.12681/makedonika.342](https://doi.org/10.12681/makedonika.342)

Copyright © 2014, Ευανθία Δούγα-Παπαδοπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δούγα-Παπαδοπούλου Ε. (1983). Μια ιδιότυπη κατηγορία επιθέτων σε περιοχές της Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, 23(1), 293–304. <https://doi.org/10.12681/makedonika.342>

ΜΙΑ ΙΔΙΟΤΥΠΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΠΙΘΕΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στὸ Βελβεντὸ Κοζάνης ὑπάρχει μιὰ κατηγορία ἀρσενικῶν ἐπιθέτων καὶ οὐσιαστικοποιημένων ἐπιθέτων μὲ τὴν ιδιότυπη κατάληξη *-ιάις*, ὅπως *ἀλ'φιάις*, *ἀρκονδιάις*, *πονταμιάις*, *ἀργοριιάις* κ.λ. Ἡ κατάληξη αὕτη δὲν ὑπάρχει στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ, ἀλλὰ καὶ στὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ δὲν ἔχει πολὺ μεγάλη ἔκταση.

Οἱ μέχρι τώρα πληροφορίες μας γιὰ τὴν ὕπαρξη αὐτῶν τῶν ὀνομάτων προέρχονταν ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἐργασία τοῦ Ε. Μπουντῶνα γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων του¹. Ἐκεῖ ὁ συγγραφέας, στὸ κεφάλαιο ποὺ διαπραγματεύεται τὴ συνίζηση, στὸ φωνητικὸ δηλ. μέρος, μαζί μὲ ἄλλα οὐσιαστικά, ἐπίθετα, ρήματα κ.λ., μὲ τὰ ὁποῖα καθορίζει τὸ εἶδος τῆς συνίζησης στὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ, παραθέτει καὶ τὰ ὀνόματα *ἀργοριιάις*, *γραφτιάις*, *σκαφτιάις*, *ξιστριιάις*, *πονταμιάις* καὶ *γαμιάις*, χωρὶς νὰ ἐξηγεῖ τὴν προέλευσίν τους². Στὸ κεφάλαιο ὅμως ποὺ ἐξετάζει τὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν, μαζί μὲ διάφορα ἄλλα ἀνισοσύλλαβα ὀνόματα ποὺ παραθέτει στὸν πληθυντικὸ, συμπεριλαμβάνει καὶ τὰ ὀνόματα *πονταμιάιδις*, *ἀργοριιάιδις*, *γουμαριάιδις*, *γραφτιάιδις* καὶ *ξιστριιάιδις* καὶ κάνει προσπάθεια νὰ ἐξηγήσει τὴν προέλευσίν τους³. Τέλος, στὸ γλωσσάριό του παραθέτει τὰ ὀνόματα *ἀρκονδιάις*⁴, *ξιστριιάις*⁵ καὶ *τσιπριάις*⁶ μὲ τὰ ἐρμηνεύματά τους.

Ἡ σύντομη αὕτη παράθεση τοῦ ὕλικου ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Μπουντῶνα ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἔχουμε τὴ συνοπτικὴ εἰκόνα τῶν ὀνομάτων ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἀπὸ τὸ Βελβεντό, ὅπως μᾶς τὴ δίνει ὁ συγγραφέας. Παρόλο ὅμως ποὺ ἡ συμβολὴ του εἶναι πολὺτιμη, ἐπειδὴ τὰ παρουσιάζει γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὰ ἐπισημαίνει σὰν ἰδιαίτερη κατηγορία, μὲ προσπάθεια μάλιστα νὰ ἐρμηνεύσει τὴν προέλευσίν τους, ἐντούτοις δὲν μπορούμε νὰ μὴν ἐπιστημάνουμε ὀρισμένες παραλείψεις στὴν παρουσιάσή τους. Σ' αὐτὲς μπορούμε

1. Βλ. Ε. Μπουντῶνα, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ, Ἀρχεῖα τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, τ. Α, Ἀθῆναι 1982.

2. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 33 (ἡ γραφὴ τοῦ Μπουντῶνα).

3. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 42.

4. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 75 στὸ λῆμμα *ἀρκούδα*.

5. Μπουντῶνα, ὁ.π., 97 στὸ ἀντίστοιχο λῆμμα.

6. Μπουντῶνα, ὁ.π., 107 στὸ λῆμμα *τσιπρον*.

π.χ. να καταλογίσουμε το ότι παραθέτει μόνο έναν περιορισμένο αριθμό ἐπιθέτων, ἐνῶ ὑπάρχουν περισσότερα στὸ ἰδίωμα, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, τὸ ὅτι δὲ δίνει ὅλα τὰ ἐρμηνεύματα τῶν ὀνομάτων ποὺ παραθέτει, ὥστε νὰ ἔχουμε μιὰ πλήρη εἰκόνα τῶν σημασιολογικῶν τους ἀποχρώσεων, τὸ ὅτι δὲν καθορίζει τὴ λειτουργικότητά τους, ἂν χρησιμοποιοῦνται δηλ. ὡς ἐπίθετα ἢ ὀδυσιαστικά κ.λ.

Γιὰ νὰ ἔχουμε μιὰ πληρέστερη εἰκόνα τῆς ἔκτασης τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἀπὸ τὸ Βελβεντό, παραθέτουμε ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μας συλλογὴ καὶ τὰ ἐξῆς ὀνόματα ποὺ μέχρι σήμερα εὐχρηστοῦν ἀκόμα στὸ ἰδίωμα: *ἀλ'φιδίς*, *γαλατιδῖς*, *δουματιδῖς*, *κλανῖς*, *κουκατιδῖς*, *κουλονκ'θιδῖς*, *κουμματιδῖς*, *κουραδιδῖς*, *λασπιδῖς*, *ξ'λανγουριδῖς*, *οὐρδιδῖς*, *οὐρλῖς*, *χιτζῖς*, *πιτιδῖς*, *τραχανῖς*, *τσιγαριδῖς* καὶ *τιριδῖς*. Ἐπίσης καὶ τὸ ἐπώνυμο *Τριβῖς*.

Μὲ τὴν προσθήκη αὐτῇ ἔχουμε περίπου ὀλόκληρο τὸν κατάλογο τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν ἀπὸ τὸ Βελβεντό ποὺ μέχρι τελευταῖα ἀποτελοῦσε, ἀπ' ὅσο ξέραμε, καὶ τὸ μόνο τόπο τῆς ὑπαρξῆς τους. Ὅμως τὰ γεωγραφικὰ ὄρια μποροῦν νὰ διευρυνθοῦν τουλάχιστο μέχρι τὴν Κοζάνη, τὴ Βέροια καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Πιερίας, σύμφωνα μὲ νεότερα στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε ἀπὸ τὶς περιοχὲς αὐτές. Συγκεκριμένα, κατὰ τὴ διάρκεια γλωσσοσυλλεκτικῆς ἀποστολῆς μας στὴν Πιερία, ἀκούσαμε στὸ χωριὸ Ρητίνη τὰ ὀνόματα *κουμματιδῖς*, *γαλονῖς* καὶ *ἀνγουριδῖς*, στὸ Λιτόχωρο τὸ *κουλονκ'θιδῖς*, ἐνῶ στὸν Κολινδρὸ τὸ παρατσούκλι *στραβῖς*¹. Δὲ μᾶς δόθηκε δυστυχῶς ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξακριβώσουμε τὴ λειτουργικότητά καὶ τὴν ἔκτασή τους ἐκεῖ, ἐξαιτίας τοῦ περιορισμένου χρόνου, ἀλλὰ πιστεύουμε στὸ μέλλον νὰ ἔχουμε πληρέστερη εἰκόνα μὲ τὴ συνέχιση τῆς ἔρευνας στὴν περιοχὴ.

Τελευταῖα γιὰ τὴν Κοζάνη ἔχουμε μιὰ ἐνδιαφέρουσα πληροφορία γιὰ ὑπαρξὴ τέτοιων ὀνομάτων ἀπὸ τὸ Μ. Καλινδέρη στὸ βιβλίο του γιὰ τὴ Βλάστη². Ἐκεῖ ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει τὰ ἐπίθετα αὐτὰ καὶ τὰ παραθέτει μαζί σὰν ἰδιαίτερη κατηγορία. Αὐτὰ εἶναι τὰ: *κλανιδῖς*, *σκουρδιδῖς*, *χλαπιτιδῖς*, *πιριστιριδῖς*, *σκαφιτιδῖς* καὶ *ἀλοιφιδῖς*³. Ἀπὸ τὴν Κοζάνη ἐπίσης μπορούμε νὰ προσθέσουμε καὶ τὰ ἐπίθετα *ξικλαστιδῖς*, *σαλιπιῖς* καὶ *κουραφιῖς*⁴. Ἐπίσης σὲ γλωσσάριο τῆς Βέροιας συναντοῦμε τὰ ὀνόματα *ἀρκουδιῖς* καὶ *κουμματιδῖς*⁵.

1. Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ σὲ χωριὰ τῆς ὀρεινῆς Πιερίας πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸ γλωσσολογικὸ τμήμα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν τὸν Αὐγούστο τοῦ 1982.

2. Βλ. Μ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, Ὁ βίος τῆς Κοινότητος Βλάστης ἐπὶ τουρκοκρατίᾳ, Θεσσαλονίκη 1982.

3. Βλ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, ὁ.π., 383-384. Ἡ γραφὴ εἶναι τοῦ συγγραφέα.

4. Ἡ πληροφορία ἀπὸ τὴν Κοζανίτισσα κ. Α. Εὐαγγελίδου.

5. Βλ. Σ. Χ. Σ β α ρ ν ό π ο υ λ ο υ, Γλωσσάριο τῆς Βέροιας (Βαρταλαμίδα), Βέροια 1973, στὰ λήμματα *ἀρκουδιδῖς* καὶ *κουμματιδῖς*. Ἡ γραφὴ εἶναι ἐπίσης τοῦ συγγραφέα.

"Ετσι, από τὰ μέχρι τώρα δεδομένα, μπορούμε νὰ ἐντοπίσουμε τὰ γεωγραφικά ὄρια τοῦ φαινομένου στο Βελβενδό, τὴν Κοζάνη, τὴ Βέροια καὶ σ' ἓνα τμήμα τῆς Πιερίας, χωρὶς ν' ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχει καὶ σ' ἄλλες περιοχές τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐρευνηθεῖ.

Εἶναι περίεργο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Α. Παπαδόπουλος στὴ Γραμματικὴ του¹ δὲ συμπεριέλαβε τὰ ὀνόματα αὐτά, παρόλο ποὺ χρησιμοποίησε τὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Μπουντῶνα. Ἀλλὰ καὶ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ δὲν τὰ κατέγραψε, παρόλο ποὺ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ συμπεριλάβει, μέχρι ἐκεῖ ποὺ ἔχει προχωρήσει, τὰ ὀνόματα *ἀργονριῖς* καὶ *γαμῖς* ἀπὸ τὸ ὕλικὸ τῆς ἐργασίας τοῦ Μπουντῶνα. Τὸ *ἀρκονδιῖς* δὲν τὸ κατέγραψε ξεχωριστὰ σὰν λήμμα αὐτοδύναμο, ἀλλὰ τὸ συμπεριέλαβε στο λήμμα *ἀρκονδιάρης*². Ἵσως ἡ παράλειψη αὐτὴ νὰ ἔχει σχέση μετὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν ποὺ φαίνεται διι δέχεται τὸ Ἱστορικὸ Λεξικόν, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ἀναφέραμε χρησιμοποιοῦνται ὡς ἐπίθετα, ὅπως ὅλ' αὐτοὶ *εἶναι τσιγαριῖδες* καὶ μερικά, κυρίως ἐπαγγελματικά, σὰν οὐσιαστικοποιημένα ἐπίθετα, ὅπως *εἶχιν ρθεῖ ἕνας γαλονῖς ἀπ' ἡ Γατιρῖ*³ κὶ μὲ φώναξαν σ' *μβλατεία*³.

Συναντοῦνται, ὅπως ἀναφέραμε πρὶ πάντων, μόνο στο ἀρσενικὸ γένος, πράγμα φυσικὸ γιὰ ὀρισμένα τουλάχιστο ποὺ δὲ θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν τὴν ἴδια ιδιότητα στο ἀντίστοιχό τους θηλυκὸ ἢ οὐδέτερο, ὅπως *κονκατιῖς*, *γαλονῖς* κ.λ., ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, ποὺ ἡ ἐννοιά τους θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει καὶ στ' ἄλλα δυὸ γένη, τὸ ἰδίωμα δὲν κατάφερε νὰ δημιουργήσει ξεχωριστὲς καταλήξεις. Ὅσο γιὰ τὴ σημασιολογικὴ τους λειτουργία, θὰ μπορούσαμε γενικὰ νὰ τὰ κατατάξουμε σὲ τρεῖς κατηγορίες: α) σ' ἐκεῖνα ποὺ δείχνουν μιὰ ιδιότητα, κακὴ συνήθως, ὅπως *λασιῖς*, *κλαῖς*, κ.λ., β) σ' ἐκεῖνα ποὺ δείχνουν ἀγάπη σὲ κάτι, συνήθως τροφή, ὅπως *πιτιῖς*, *γαλατιῖς*, *τσιγαριῖς* κ.λ., καὶ γ) σ' ἐκεῖνα ποὺ ἐκφράζουν μιὰ ἐπαγγελματικὴ σχέση τοῦ κατόχου τους, ὅπως *γαλονῖς*, *σκαφτιῖς* κ.λ.

Ἡ παράθεση τῶν ἐρμηνευμάτων ποὺ ἀναφέρονται στὰ ὀνόματα αὐτὰ θὰ δώσει καλύτερα τὴν εἰκόνα τῶν σημασιολογικῶν ἀποχρώσεων μετὰ τὶς κυριολεκτικὲς καὶ μεταφορικὲς τους σημασίες: *ἀλ' φράς*, αὐτὸς ποὺ δωροδοκεῖ τοὺς ἄλλους γιὰ νὰ πετύχει ὀφέλη γιὰ τὸν ἑαυτὸ του (βλ. τὰ ρήματα τῆς κοι-

1. Βλ. Α. Α. Παπαδόπουλου, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθήναι 1926.

2. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων, τ. 3, στο λήμμα *ἀρκονδιῖς*.

3. Οἱ ἰδιωματικὲς φράσεις ἀπὸ προσωπικὴ μου συλλογὴ.

νῆς *ἀλείφω*, *λαδώνω* με τὴ μεταφορική τους σημασία· βλ. ἀκόμη τὶς λέξεις *ἀλοιφή*¹, *χρυσάλουφῃ*², καὶ τὸ ρῆμα *ἀξυγκεύου*³ με τὶς ἴδιες σημασίες)· *ἀνγουριάς*, ὁ μονοκόμματος, ὁ χοντροκομμένος (βλ. τὸ οὐσιαστικὸ *ἀγγούρι* με τὴ μεταφορική του ἔννοια στὴν κοινὴ)· *ἀρकुονιάς*, 1) ὁ ἀσουλούπωτος, ὁ χοντροκομμένος, 2) ὁ ἰδιοκτῆτης ἀρκούδας, ὁ ἀρκουδόγυφτος· *γαλατιάς* αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ πολὺ τὸ γάλα· *γαλονῆς*, ὁ γαλονᾶς (με περιφρονητικὴ σημασία)· *γαμῆς*, ὁ γυναικάς, ὁ ἔκφυλος· *γουμαριάς*, ὁ ἀναίσθητος, ὁ χοντρόπεττος, ὁ ξανέντροπος (ἴδια σημασία ἔχει ἡ λέξις *γομάρι* στὴν κοινὴ με τὴ μεταφορική της σημασία)· *δουματιάς*, ὁ φαγάς· *κλαῆς*, ὁ δειλός· *κουκατιάς*, ὁ γυναικάς (*κόκατας* ὁ, ὁ κόκορας, ὁ πετεινὸς στὸ ἰδίωμα)· *κουλονκ'ῆς*, 1) μεταφορικὰ ὁ χοντροκέφαλος, ὁ κολοκῆθος, ὁ ἀνόητος, 2) εἶδος σταφυλίου στὸ Λιτόχωρο· *κουμματιάς*, αὐτὸς ποὺ τρώει σὲ ξένα τραπέζια· *κουραδιάς*, ὁ χοντροκομμένος, ὁ ξεδιάντροπος, ὁ ἄξεστος· *λασπιῆς*, ὁ λασπωμένος, ὁ γεμάτος λάσπες (ἐπίθετο ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ κάτοικοι τοῦ Βελβεντοῦ γιὰ τοὺς Κοζανίτες)· *ξικλαστιῆς*, αὐτὸς ποὺ με τὰ ἄστεϊα του κάνει τοὺς ἄλλους νὰ ξεκαρδίζονται στὰ γέλια (*ξικ'λάζονμι* ρ., ξεκαρδίζομαι στὰ γέλια)⁴· *ξ'λαγουριάς*, ἐπιτατικὸ τοῦ *ἀνγουριάς* (βλ. τὸ οὐσιαστικὸ *ξυλάγγουρο* τῆς κοινῆς με τὴ μεταφορική του σημασία)· *οὐρδιάς*, ὁ κόλακας, ὁ γλείφτης (*οὐρδα* ἢ, εἶδος μαλακίᾶς μυζήθρας στὸ ἰδίωμα)· *οὐρλιάς*, 1) ὁ φονακλάς, 2) τοπωνύμιο τοῦ Ἀλιάκμονα με ὀρμητικὴ ροὴ τῶν νερῶν· *περιστιριάς*, 1) αὐτὸς ποὺ ἀσχολεῖται με τὰ περιστέρια ἢ ἀγαπᾷ τὰ περιστέρια, 2) ὁ ἐπαγγελματίας περιστεράς· *πιτιάς*, αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὶς πίτες· *πονταμιάς*, αὐτὸς ποὺ ἔχει τὰ κτήματα καὶ τὰ κοπάδια του κοντὰ στὸ ποτάμι· *σαλιπιῆς*, ὁ πλανώδιος πωλητὴς σαλεπιῶν, ὁ σαλεπιτζής⁵· *σκαφτιῆς*, ὁ σκαφτιᾶς, ὁ ἐργάτης τῆς γῆς· *σκουρεδιάς*, αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὸ σκόρδο καὶ ποὺ μυρίζει σκόρδο· *στραβιάς*, παρατσούκλι γιὰ ἄνθρωπο ποὺ κάνει ὅλες τὶς δουλειὲς με τὸ ἀριστερὸ χέρι, ὁ ἀριστερόχειρας· *Τριβιάς*, ἐπώνυμο ποὺ δὲ διασώζει τὴν ἀρχικὴ του σημασία⁶· *τσιγαριάς*, αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ νὰ καπνίζει· *τσιπ'ριάς* (τὸ κρασί ποὺ γίνεται ἀπὸ τὰ

1. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, στὸ λῆμμα *ἀλοιφή*.

2. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, «Ἀθηνᾶ» ΚΘ' (Ἀθῆναι 1977) 199.

3. Βλ. Χατζιδάκι, ὁ.π., 188.

4. Τὸ ἐπίθετο εἶναι ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα με πληροφορία τῆς κ. Α. Εὐαγγελίδου.

5. Τὸ ἐπίθετο εἶναι ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα με πληροφορία τῆς κ. Β. Τσομπάνου.

6. Βλ. Μ. Φιλήντα, Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσολογία ἐλληνική, τ. 3, Ἀθῆναι 1924, 155, καὶ Δ. Ε. Τομπαιδῆ, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Θέσου (διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ), Θεσσαλονίκη 1967, 16 καὶ 77 στὸ λῆμμα *τρουβιάς*. Ἐπίσης Γ. Χατζιδάκι, Ἑκθεσὴ γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ, «Ἀθηνᾶ» ΚΕ' (Ἀθῆναι 1913) 285.

στέμφυλα, τὰ τσίπ'ρα' χ^λαπατιάις, ὁ λαίμαργος, ὁ φαγᾶς (χ^λαπατῶ ρ., τρώ-
γω γρήγορα καὶ λαίμαργα, καταβροχθίζω στὸ ἰδίωμα)· χουραφιάις, ὁ κατώ-
τερος κοινωνικός, ὁ ἄξεστος, ὁ χοντροκομμένος¹. χτιζιάις, ὁ χτικιάρης,
ὁ ἄρρωστιάριος (βλ. χτικὸ τό, ἡ φυματίωση).

Γιὰ τὴν ἔρμηνεα τῆς προέλευσης τῆς κατάληξης αὐτῆς ὑπάρχουν δυὸ
ἀπόψεις: Ἡ πρώτη εἶναι τοῦ Μπουντώνα καὶ ἡ δεύτερη αὐτὴ ποὺ φαίνεται
ὅτι υἱοθετεῖ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό.

Ὁ Μπουντώνας ἀποδίδει τὴν κατάληξη -ιάις σὲ συμφυρμὸ καταλή-
ξεων ἀνάμεσα στοὺς τύπους ἀνγορ^εας>-ιάς τοῦ ἐνικοῦ καὶ ἀνγορ^εηδες
τοῦ πληθυντικοῦ, δηλ. δέχεται ὅτι ἀνγορ^εας+ἀνγορ^εηδες> ἀνγορ^ειάς².
Τὸν τύπο τοῦ πληθυντικοῦ ἀνγορ^εηδες τὸν συμπεραίνει ἀπὸ ἓναν τύπο βασι-
λέηδες τῆς Αἰγίνας³.

Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἔρμηνεα ποὺ δίνει στὸν
τύπο ἀρκονδι^εας⁴, δέχεται ὅτι ἡ κατάληξη -ιάις εἶναι ἐξέλιξη τῆς κατάλη-
ξης -ιάρις, μετὰ ἀπὸ ἀνομοιογενεὶ ἀποβολὴ τοῦ ρ τῆς κατάληξης σὲ δνόμα-
τα ποὺ ἔχουν ἐπίσης στὸ θέμα τους ρ, ὅπως ἀρκονδι^εαρις>ἀρκονδι^εας. Δέχε-
ται δηλ. τὴ διαδικασία ρ+ρ>ρ+Ø, ὅπως δείχνει καὶ ἡ ἀναγωγή τοῦ τύπου
ἀρκονδι^εας στὸ λῆμμα ἀρκονδι^εαρις⁵.

Ἐξετάζοντας χωριστὰ τὶς δυὸ ἀπόψεις ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε τὰ
ἑξῆς: Ἡ ἔρμηνεα ποὺ δίνει ὁ Μπουντώνας νομίζουμε ὅτι παρουσιάζει μιὰ
ἀδυναμία στὸ συλλογισμό της, ἐπειδὴ δέχεται ὅτι ὁ τύπος βασιλέηδες τῆς
Αἰγίνας, ποὺ ὅπωςδήποτε προϋποθέτει ἓναν ἐπίσης ἀσυνίζητο ἐνικὸν τύπο
βασιλέας, κανονικὸ γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτὴ ποὺ ἔχει ἀσυνίζητους τύπους⁶,
ἢ καὶ βασιλές, εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἐπιδράσει σὲ μακεδονικὰ ἰδιώματα, ὅπου
ἡ συνίζηση ἔχει ἰσχύ νόμου⁷, καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἀπὸ συμφυρμὸ ἓναν και-
νούργιο τύπο. Στὴ Μακεδονία καὶ γενικὰ στὰ βόρεια ἰδιώματα ὅπου, ὅπως
εἴπαμε, ἡ συνίζηση εἶναι φαινόμενο καθολικόν, ἔχουμε τοὺς τύπους βασιλιάς-
βασιλιάδες⁸ καὶ τὴν ἴδια ἀντιστοιχία σ' ὅλα τὰ παρόμοια δνόματα σὲ -ιάς,

1. Τὸ ἐπίθετο ἐπίσης ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα μὲ πληροφορία τῆς κ. Β. Τσομπά-
νου.

2. Βλ. Μπουντώνας, ὁ.π., 42.

3. Βλ. Albert Thumb, Ἡ ἐν Αἰγίνῃ διάλεκτος, «Ἀθηνᾶ» Γ' (Ἀθῆναι 1891) 105.

4. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, τ. 3, στὸ λῆμμα ἀρκονδι^εαρις.

5. Ἱστορικὸν Λεξικόν, ὁ.π.

6. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Περὶ τῆς συνιζήσεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ, Μεσαιωνι-
κὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά (MNE), τ. Α', 335.

7. Βλ. Χατζιδάκι, ὁ.π., 335.

8. Ὁ τύπος βασ'λές ποὺ συναντιέται σὲ μερικὰ βόρεια ἰδιώματα τῆς Θράκης, Λέσβου,
Ίμβρου κ.λ. (βλ. Παπαδόπουλου, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων, 20, καὶ Ἱ-
στορικὸν Λεξικόν, τ. 3, 472 στὸ λῆμμα βασιλέας) καὶ ποὺ οἱ διαφορὲς ἀπόψεις γιὰ τὴν ἐρ-

είτε προέρχονται από αρχαία σέ -εύς>-έας>-ιάς και *ίας>-ιάς*¹, όπως *φονιάς>φονῆας-φονιάδης*, *βαφιάς>βαφιάδης*, είτε από νεότερα που δημιουργήθηκαν πάνω στα πρότυπα των προηγούμενων, όπως *ἀνγοριῶς>ἀνγοριῶδης* κ.λ. Ἐτσι ὁ τύπος *βασιλέδης*, πού δέ μαρτυρεῖται στό βορειοελλαδικό χώρο καί δέν ἀνταποκρίνεται στά βορειοελλαδικά γλωσσικά πρότυπα, θά ἦταν δύσκολο νά συντελέσει στή δημιουργία ἐνὸς ἄλλου τύπου.

Ἡ δευτέρα ἐρμηνεία πού δίνουν οἱ συντάκτες τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, ὅτι δηλ. ἡ κατάληξη -ιάς εἶναι ἐξέλιξη τῆς -ιάρις μέ ἀνομοιωτική ἀποβολή τοῦ ρ τῆς κατάληξης, παρουσιάζει ἐπίσης τῆς ἐξῆς ἀδυναμίες:

α) Στό ἰδιώμα τοῦ Βελβεντοῦ ἡ ἐπιθετική κατάληξη -ιάρης>ιάρ'ς δέν ὑπάρχει σήμερα. Στή θέση τῆς χρησιμοποιεῖται πάντα ἡ κατάληξη -ιάρας χωρίς μεγεθυντική σημασία, ὅπως *πρασινιάρας>πρασ'νῆρας*, *σαλῆρας*, *βρονμῆρας>βρονμῆρας*, *φουβισιάρας>φουβισῆρας* κ.λ.

Τό Ἱστορικό Λεξικό πού στηρίχθηκε, ὅπως φαίνεται, μόνο στό λήμμα *ἀρκουδιάς*, ἐπειδὴ δέν ἤξερε τὴν ὑπαρξὴ τῆς κατάληξης -ιάρας, δικαιολογημένα δέχεται τὴν παραπάνω ἐρμηνεία. Ὁ Μπουντώνας δέν κατέγραψε τὴν κατάληξη -ιάρας στό σχετικό κεφάλαιο ὅπου καταχωρεῖ τῆς ἄλλες ἐπιθετικὲς καταλήξεις τοῦ ἰδιώματος, κι αὐτὸ ἴσως ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι δέν τὸ θεώρησε ἀπαραίτητο, ὅφου σημείωσε τὴν κατάληξη -ιάρης>-ιάρ'ς ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται. Τὴν κατάληξη αὐτὴ (-ιάρ'ς), μέ τὴν ὁποία παραθετεῖ τὰ ἐπίθετα *ψειρῆρας*, *κασιδῆρας* καὶ *κιτρινῆρας*², εἶναι πιθανὸ νά τὴν κατέγραψε ἀπὸ χωριὰ τῆς περιοχῆς Βελβεντοῦ, ὅπως ἐξοὶ κάνει καὶ μ' ἄλλες λέξεις, ἀλλὰ δέν ἀποκλείεται καὶ τὸ ἐνδεχόμενο νά ἦταν ἀκόμα στὴν ἐποχὴ τοῦ συγγραφέα ζωντανὴ ἡ χρῆση τῆς σ' ὀρισμένα τουλάχιστο ἐπίθετα, πρὶν ἐπικρατήσῃ σταθερά ἡ νεότερη κατάληξη -ιάρας.

β) Ἄν πάλι δεχθοῦμε ὅτι στὰ ἰδιώματα πού λειτουργεῖ ἡ κατάληξη -ιάρης>-ιάρ'ς, παράλληλα μέ τὴν -ιάς, ὅπως στὴ Ρητίνη, Λιτόχωρο καὶ Κολινδρό, κι ἀκόμα στό Βελβεντὸ καὶ Κοζάνη παλιότερα, πρὶν δηλ. ἀντικαταθεῖ ἡ ἐπιθετικὴ κατάληξη -ιάρης μέ τὴν -ιάρας, ἔγινε πράγματι ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ ρ τῆς κατάληξης ἐξαιτίας ἄλλου θεματικοῦ ρ ἢ λ, πάλι θά ἦταν δύσκολο νά ἐξηγήσουμε μέ τὸν τρόπο αὐτὸν τὴν ὑπαρξὴ καὶ τῶν

μηνεία του εἶναι συγκεντρωμένες στὴν πραγματεία τοῦ Σ. Γ. Κ α ψ ω μ έ ν ο υ, Ἡ λέξις φρέαρ εἰς τὴν μεταγενεστέραν καὶ νέαν ἑλληνικὴν, «Λεξικογραφικὸν Δελτίον», ἔτος πρῶτον, Ἀθήναι 1939, 51-61, δέ νομίζω ὅτι ἀλλάζει τὰ δεδομένα, τὴν εἰκόνα δηλ. τῶν ὀνομάτων σέ -έας καὶ -ίας>-ιάς γιὰ τὴ Μακεδονία, ὅπως τουλάχιστο φαίνεται κι ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸ δημοσιευμένο μέχρι τώρα διαλεκτικὸ γλωσσικὸ ὕλικὸ ἀπὸ περιοχὰς τῆς Μακεδονίας.

1. Βλ. Χατζιδάκι, ὅ.π., Β', 271-273.

2. Βλ. Μ π ο υ ν τ ῶ ν α, ὅ.π., 61. Ἡ γραφὴ τοῦ Μπουντώνα.

άλλων ονομάτων σε *-ιάις* που δεν έχουν στο θέμα τους ύγρο, όπως *κονυματιάις*, *πονταμιάις*, *κονκατιάις* κ.λ.

Ἀλλά, κι ἂν ἀκόμα δεχτοῦμε σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα μιὰ ἀναλογικὴ ἐπέκταση ἀπὸ τὰ προηγούμενα που ἔχουν ὕγρο στὸ θέμα τους, τότε θὰ ἔπρεπε ἢ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ νὰ καλύψει πρῶτα αὐτὰ καὶ μετὰ νὰ προχωρήσει καὶ στὰ ἄλλα. Ἀντὶ ὅμως γι' αὐτό, τὰ ἰδιώματα τοῦ Βελβεντοῦ καὶ τῆς Κοζάνης, ἀπ' ὅπου καὶ προέρχονται τὰ περισσότερα ἐπίθετα σε *-ιάις*, ἔτρεψαν μὲ ἀπόλυτη συνέπεια, τόσο τὸ πρῶτο ὅσο καὶ τὸ δεύτερο¹, τὴν ἐπιθετικὴ κατάληξη *-ιάρης* σὲ *-ιάρας*. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά βλέπουμε ὅτι σ' ἄλλα βρειοελλαδικὰ ἰδιώματα που ἡ κατάληξη *-ιάρης* > *-ιάρ*'ς λειτουργεῖ κανονικά, δὲν ἔχουμε τὴν κατάληξη *-ιάις*, παρόλο που ἡ παρουσία ὕγρου στὸ θέμα θὰ δικαιολογοῦσε κι ἐκεῖ μιὰ τέτοια τροπὴ, ὅπως π.χ. στὰ ἐπίθετα *πρασ'νιάρ*'ς², *φουγγιάρ*'ς³, *γ'λιάρ*'ς⁴, *βουρδογκλιάρ*'ς⁵, *σπληνιάρ*'ς⁶, *χλιβουνιάρ*'ς⁷, *κονκαλιάρ*'ς⁸, *ζητ'λιάρ*'ς⁹, *τσιγλιάρ*'ς¹⁰, *βαβαλιάρ*'ς¹¹ κ.λ.

Ἀλλά, κι ἂν ἀκόμα δεχτοῦμε τὴν ἄποψη τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ ἀγνοήσουμε τοὺς παραπάνω λόγους, πάλι ὑπάρχει μιὰ σοβαρὴ δυσκολία που μᾶς ἐμποδίζει νὰ δεχθοῦμε τὴν κατάληξη *-ιάις* σὰν ἐξέλιξη τῆς *-ιάρης*, κι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξῆς: στὰ ἰδιώματα που ὑπάρχει ἡ κατάληξη *-ιάις*, δηλ. στὸ Βελβεντό καὶ Κοζάνη, καὶ σποραδικὰ στὴ Ρητίνη, Λιτόχωρο, Κολινδρό καὶ Βέροια, παρατηρεῖται στὴν ἐπιθετικὴ κατάληξη *-ιάρης* ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *i* τῆς κατάληξης, σύμφωνα μὲ τὸ γνωστὸ νόμο τῆς ἀποβολῆς τῶν ἄτονων *i* καὶ *u* στὰ βόρεια ἰδιώματα, δηλ. *φειριάρ*'ς, *ταμαχιάρ*'ς, *κανακιάρ*'ς, *διακουνιάρ*'ς κ.λ.¹² Ἐπομένως θὰ ἦταν ἀδύνατο, μετὰ τὴν ἀποβολὴ αὐτὴ τοῦ *i*, νὰ ἔχουμε σὰν ὑπόλοιπο τῆς ἀρχικῆς κατάληξης *-ιάρης* > *-ιάρ*'ς τὴν *-ιάις* καὶ

1. Ἡ πληροφορία προέρχεται ἀπὸ τὸ γλωσσολόγο κ. Βασίλειο Φόρη, κάτοχο καὶ ἐρευνητὴ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κοζάνης.

2. Βλ. Μ. Παπαϊωάννου. Τὸ γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν, Θεσσαλονικὴ 1976, στὸ ἴδιο λῆμμα.

3. Βλ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

4. Βλ. Τομπαιδῆ, Τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα τῆς Θάσου, στὸ ἴδιο λῆμμα.

5. Βλ. Τομπαιδῆ, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

6. Βλ. Τομπαιδῆ, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

7. Βλ. Ε. Α. Μπόγκα, Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου, τ. Α', Ἰωάννινα 1964, στὸ ἴδιο λῆμμα.

8. Βλ. Καλινδέρη, ὁ.π., 383.

9. Καλινδέρη, ὁ.π.

10. Καλινδέρη, ὁ.π.

11. Βλ. Φ. Α. Τάσιου, Γλωσσάριο τοῦ Πολυγύρου, «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς», τευχὴ 37-38 (Θεσσαλονικὴ 1962-1963), στὸ ἀντίστοιχο λῆμμα.

12. Βλ. Μπουτῶνα, ὁ.π., 61, γιὰ τὸ *φειριάρ*, Σβαρνόπουλου, ὁ.π., γιὰ τὰ *ταμαχιάρ*'ς καὶ *κανακιάρ*'ς, καὶ Καλινδέρη, ὁ.π., 354, γιὰ *διακουνιάρ*.

θὰ ἔπρεπε νὰ δεχτοῦμε δυὸ ἀπόψεις γιὰ νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε: ἢ ὅτι ἀποβλήθηκε πρῶτα τὸ *ι* τῆς κατάληξης, ἀκολούθησε μετὰ ἡ ἀνομοιωτική ἀποβολὴ τοῦ *ρ* ἐξαιτίας ἄλλου θεματικοῦ ὕγροῦ καὶ μετὰ ἐπανήλθε πάλι τὸ *ι*, ἢ ὅτι ἡ ἀνομοιωτική ἀποβολὴ τοῦ *ρ* τῆς κατάληξης ἐγινε πρὶν ἀκόμα ἀρχίσει νὰ λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς ἀποβολῆς τῶν ἄτονων *ι* καὶ *υ* στὰ βόρεια ἰδιώματα. Ἀλλὰ καὶ οἱ δυὸ ὑποθέσεις εἶναι ἀδύνατες, ἡ πρώτη ἀπὸ ἀποψη φωνητική, ἐπειδὴ καὶ γιὰ τὰ ἐπίθετα ποὺ ἔχουν ὕγρὸ στὸ θέμα τους θ' ἀπαιτοῦσε μιὰ πολὺπλοκη φωνητικὴ διαδικασίᾳ μὲ δύσκολες τροπές, κὶ ἡ δευτέρη καὶ ἀπὸ ἀποψη φωνητικὴ, ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀποψη ἱστορικὴ, ἐφόσον τὸ φαινόμενο τῆς ἀποβολῆς τοῦ ἄτονου *ι* εἶναι, ὅπως φαίνεται, παλιό¹ καὶ θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ κατάληξη *-ιάς* μπορεῖ νὰ φτάσει σὲ τόσο πρόωμη ἐποχῇ. Μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε ἄλλη ἐξήγηση τοῦ φαινομένου.

Τὸ φαινόμενο νομίζουμε ὅτι εἶναι βέβαια φωνητικὸ καὶ γιὰ νὰ τὸ κατανοήσουμε θὰ πρέπει νὰ τὸ συνδέσουμε μὲ δυὸ ἄλλες κατηγορίες ὀνομάτων ποὺ ἔπαιξαν ρόλο στὴ δημιουργία του: α) μὲ τὰ ἐπίθετα σὲ *-ιάς*, ὅπως *αὐτιάς*, *σκαφτιάς*, *ἀγρουριάς*, *ἀρκουδιάς* κ.λ., ποὺ δὲν εἶναι πολὺ συνηθισμένα οὔτε στὴ νεοελληνικὴ κοινὴ οὔτε στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα, καὶ β) μὲ τὰ ἰδιωματικά οὐδέτερα οὐσιαστικά *ροῖδι*, *βόιδι*, *χάιδι*, *φλοῖδι* κ.λ.²

Τὰ ἐπίθετα σὲ *-ιάς* ποὺ προέρχονται, ὅπως καὶ τὰ ἀντίστοιχα οὐσιαστικά, ἀπὸ ἀσυναίρετους μεσαιωνικοὺς τύπους σὲ *-έας* ἢ καὶ *-ίας*, ἀποτελεῖν στὴν περίπτωσή μας τὸ ἐνδιάμεσο στάδιο ἀνάμεσα στοὺς ἀσυναίρετους τύπους καὶ στὰ ἰδιωματικά ἐπίθετα σὲ *-ιάς* μὲ τὴν ἐξῆς διεργασία: Τὰ ἐπίθετα αὐτά, σύμφωνα μὲ τὰ ἀντίστοιχα οὐσιαστικά σὲ *-ιάς*, σχηματίζουν ἀνισοσύλλαβο πληθυντικό. Ὅπως δηλ. ἔχουμε *βασιλιάς-βασιλιάδες*, *φονιάς-φο-*

1. Βλ. Ν. Ἀνδριώτη, Περί τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς, «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», Ι' (Ἀθήναι 1933) 340 κ.ἑ. Βλ. ἐπίσης καὶ Ἀντ. Θ. Ἀβάρη, Τὸ προύν(ε)ικὸς τοῦ Ἡρώδου καὶ τὰ βόρεια νεοελληνικὰ ἰδιώματα, «Δωδώνη» 9 (Ἰωάννινα 1980) 424-425. Στὸ ἄρθρο του αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς ἀποδίδει τὸ φαινόμενο τῆς ἀποβολῆς τοῦ ἄτονου *ι* σὲ ἀρχαῖες διαλέκτους τῶν βορείων ἐλληνικῶν περιοχῶν, ὅπου ἡ ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *ι* ἴσχυε ἐκεῖ ὡς νόμος καὶ ἀπ' ὅπου τὸ φαινόμενο μῆκε ἀργότερα στὴν ἐλληνιστικὴ κοινὴ καὶ στὴ συνέχεια στὴ μεσαιωνικὴ καὶ νέα ἑλληνικὴ.

2. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω μερικὰ ὀνόματα ἀπὸ τὰ βόρεια ἰδιώματα, παρμένα εἴτε ἀπὸ διάφορα ἰδιωματικά γλωσσάρια, ὅπως π.χ. ἀπὸ τοῦ Παπαϊωάννου τὰ *βόιδ'*, *βουιδινός*, *βουιδουπαῖδ'*, τοῦ Μπουρνάνα τὸ *ρουιδιά*, τοῦ Καλινδέρη τὸ *παλιόβουιδου*, τοῦ Μπόγκα τὰ *βόιδι*, *χάιδι*, *ρουιδάκ'νου*, *ρουιδουκόκ'νους*, *ροῖδονερο* κ.λ., τοῦ Ἀχιλ. Τζαρτζάνου τὰ *παλαμόβουιδους*, *βουιδουκέραιου* κ.λ., εἴτε ἀπὸ προσωπικὲς μας συλλογὲς στὴ διάρκεια γλωσσοσυλλεκτικῶν ἀποστολῶν σὲ διάφορα μακεδονικὰ χωριά, ὅπως τὰ *ροῖιδ'*, *ροῖδ'*, *χάιδ'* κ.λ.

νιάδες κ.λ., μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἔχουμε καὶ ἀνγουριάς-ἀνγουριάδες>-ις, ἀρκουδιάς-ἀρκουδιάδες>-ις κ.λ. Ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ στάδιο μπαίνουν τὰ ἀρκετὰ διαδεδομένα ἰδιωματικά οὐδέτερα ροῖδι, χάιδι, φλούδι κ.λ. γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν κατηγορία τῶν ἐπιθέτων σὲ -ιάις. Αὐτὰ, πρὶν ἀπὸ τὸ δ τῆς τελευταίας συλλαβῆς ἔχουν τὸ ἡμίφωνο ι, εἴτε ὅαν κατ'ἀλοιπο ἀπὸ τὴν ἀρχεῖα ὑποκοριστικὴ κατάληξη -ιδιον> -ιδιν>-ιδι, ὅπως ροῖδι, βόιδι κ.λ., εἴτε ἀπὸ μεταγενέστερη ἀνάπτυξη ποὺ ὀφείλεται σ' ἄλλο φωνητικὸ φαινόμενο, ὅπως χάιδι κ.λ., εἴτε ἀκόμα κι ἀπὸ ἀναλογία πρὸς τὰ προηγούμενα, ὅπως φλούιδι, χνούιδι κ.λ.¹ Τὸ ἴδιο ἡμίφωνο, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις, συνήθως χάνεται ὅταν ἀκολουθεῖ στὴν ἐπόμενη συλλαβὴ ἄλλο ἐπίσης ἡμίφωνο, κατὰ τὸ σχῆμα ροῖδι-ροδιά, ροδιά, χάιδι-χάδια, φλούιδι-φλούδια κ.λ.² Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ὑπαρξὴ ἡμιφώνου πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη -δι δημιούργησε τὴν ἐντύπωση στὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τῶν περιοχῶν ὅτι πάντοτε πρὶν ἀπὸ τὴν τελευταία συλλαβὴ δι ἀναπτύσσεται τὸ ἡμίφωνο ι ποὺ μὲ τὸ προηγούμενο φωνῆεν ἢ καταχρηστικὴ δίφθογγο σχηματίζει μιὰ ἄλλη κυρία δίφθογγο αι, ει, οι, ουι, ιαι, κ.λ.

Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὸ τὸ πρότυπο ὁ πληθυντικὸς ἀνγουριάις, ἀρκουδιάις, κουμματιάις κ.λ. τῶν ἀντίστοιχων ὀνομάτων ἀνγουριάς, ἀρκουδιάς, κουμματιάς κ.λ. ἐγίνε ἀνγουριάις, ἀρκουδιάις, κουμματιάις κ.λ. Μετὰ ἀπ' αὐτό, ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι τὸ ἡμίφωνο στὸν πληθυντικὸ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων ἦταν μέσα στὸ θέμα τους, κι ἀκόμα ἐπειδὴ ὑπῆρχε στὴ συνείδησή τους τὸ πρότυπο ὅλων τῶν ἀνισοσύλλαβων ἀρσενικῶν σὲ -ης, -ής-ιάς, -άς, -οός, καὶ -ές, ποὺ παρουσιάζουν σταθερὰ τὴν ἀντιστοιχία τῶν καταλήξεων -ς γιὰ τὸν ἐνικὸ καὶ -δες> -δις γιὰ τὸν πληθυντικὸ, σχημάτισαν ἀναλογικὰ καὶ τὸν ἐνικὸ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, προσθέτοντας τὸ καταληκτικὸ ς στὸ ὑποτιθέμενο θέμα τους.

Ὅπως δηλ. ἔλεγαν ζευγίτης> ζιβγίτ'ς — ζευγίτη-δες> ζιβγιάδεις, χαλαζοσσιάδεις, Ἀνδών'δεις, γανωτής> γανωτῆς — γανωτῆ-δες> γανωτῆ-δεις, βασιλιάς> βασ'λιάς — βασιλιά-δες> βασ'λιά-δεις, σαμαράς — σαμαρά-δες> σαμαράδεις, παπποῦς> — παπποῦδες> παπποῦ-δεις, τενεκῆς> τινικῆς> — τενεκέ-δες> τινικέδεις κ.λ.³, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τῶν ὀνομάτων ἀνγουριάις, ἀρκουδιάις κ.λ. σχημάτισαν τὸν ἐνικὸ ἀνγουριάς, ἀρκουδιάς κ.λ. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νομίζουμε ὅτι ἐξηγεῖται καὶ ὁ τύπος βασιλέηδες τῆς Αἰ-

1. Βλ. Μ. Φιλήντα, Γραμματικὴ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας, Ἀθήνα 1907, 112-114. Τοῦ ἴδιου, Γλωσσονομία καὶ Γλωσσογραφία Ἑλληνική, Β', 17-18.

2. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀνομοιώσεις ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ, «Ἐπετηρὶς Παν/μίου Ἀθηνῶν», Η' (Ἀθῆναι 1911-1912) 43.

3. Βλ. Μπουντώννα, δ.π., 42.

γινας από τὸν ἐνικό βασιλέας ἢ καὶ βασιλές, ποὺ διαφορετικὰ μένει ἀνεξήγητος καὶ προβληματικός.

Ἡ εὐλογία ἐρώτηση ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῶν ὀνομάτων αὐτῶν εἶναι ἡ ἐξῆς: Γιατί τὸ ἡμίφωνο *υ* ἀναπύχθηκε μόνο στὸν πληθυντικό αὐτῶν τῶν περιορισμένων σχετικὰ ὀνομάτων σὲ *-ιάς* κι ὄχι καὶ στὰ ἄλλα ἀνισοσύλλαβα ὀνόματα ποὺ στὸν πληθυντικό τοὺς ἔχουν τὸ ἴδιο περιβάλλον, ὅπως *βασιλιά-δες, πεταλωτή-δες, παπποῦ-δες* κ.λ.;

Ἡ ἀπάντηση νομίζουμε ὅτι πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στὴ χρήση, ἀλλὰ καὶ στὴ συχνότητα τῶν ἐπιθέτων σὲ *-ιάς*. Βλέπουμε πράγματι ὅτι τὰ ἐπιθέτα αὐτά, μὲ ἐξαίρεση τὴν περιοχή τοῦ Πόντου ὅπου συνηθίζονται οἱ ἀσυνίζητοι τύποι σὲ *-έας*¹, καθὼς καὶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ περιεκτικὰ τοπωνύμια² καὶ ἄλλα ὀνόματα σὲ *-ιάς*, ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας μὲ ἐπιθετικὴ σημασία, ὅπως *χοινιάς, χαλαζιάς, ἀνφουριάς*³ κ.λ., δὲν εἶναι πολὺ συνηθισμένα οὔτε στὴ νεοελληνικὴ κοινὴ⁴ ἄλλ' οὔτε καὶ στὰ ἰδιώματα⁵, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἰδιωματικὸ ὄλικὸ διάφορων συλλογῶν κι ἀπὸ τὴν περιορισμένη χρήση τοὺς στὴν κοινὴ. Αὐτὸ ἴσως ὀφείλεται στὸ ὅτι τὰ ἐπιθέτα αὐτά, ἐπειδὴ συνέπεσαν σημασιολογικὰ μὲ ἄλλες κατηγορίες πολυπληθέστερων ἴσως ἐπιθέτων,

1. Βλ. Χ α τ ζ ι δ α κ ι, ΜΝΕ, Β', 272-275, καὶ τοῦ Ἰ δ ι ο υ, Ἑτυμολογικὰ καὶ τεχνολογικά, «Ἀθηνᾶ» ΚΘ' (Ἀθῆναι 1917), Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον, 14, ὅπου παραθετεῖται τὰ ὀνόματα *σκαφεάς, γραφεάς, γαμεάς, χτενεάς* κ.λ. Βλ. ἐπίσης Δ. Η. Οἰκονομίδου, Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου, Ἀθῆνα 1958, 213 καὶ 396. Ἐπίσης Α. Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὴ Γραμματικὴ τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, Ἀθῆναι 1955, 51-52. Ἐπίσης Φ ι λ ῆ ν τ α, Γραμματικὴ, 421, μὲ ὀρισμένους ἀσυναίρετους τύπους ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, ὅπως *δεκανέας, σκαπανέας* κ.λ.

2. Βλ. Ε. Κίγκα, Μορφολογία τῶν νεοελληνικῶν περιεκτικῶν τοπωνυμίων (διδασκαρικὴ διατριβή), Ἰωάννινα 1982, 104 κ.ε., ὅπου ἡ συγγραφεὶς παραθέτει τοπωνύμια περιεκτικὰ, ὅπως *περιστεριάς, ἀρκονδιάς, ἀσπροπηλιάς, Κονηβουλιάς, Μαμαριάς, Πλακιάς* κ.λ. Ἐπίσης Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ, 110, ὅπου παραθετεῖται μερικὰ περιεκτικὰ τοπωνύμια, ὅπως *δινδριάς, βατιᾶς, πιγκιάς* κ.λ.

3. Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ, 110.

4. Βλ. Γ. Κουρμούλη, Ἀντιστροφὸν λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς, Ἀθῆναι 1967, ὅπου στὴν κατάληξη *-ιάς* εἶναι καταχωρημένα μόνο τὰ ὀνόματα *χαλκιάς, σκαφτιάς, βαφιάς* καὶ *γραφιάς* τῆς κοινῆς. Ἐδῶ μπορούμε νὰ προσθέσουμε ἀκόμα καὶ τὸ *αυτιάς*, τῆς κοινῆς ἐπίσης.

5. Βλ. Τάσιου, Γλωσσάριο τοῦ Πολυγύρου, ὁ.π., τὰ *ἀγγουριάς, μυθιάς, κατονελιάς, πουρθιάς* καὶ *τσικνιάς* στὰ ἀντίστοιχα λήμματα. Ἐπίσης στοῦ Κ α λ ι ν δ έ ρ η, ὁ.π., 327, τὰ *μουτιάς* καὶ *φουσκουνδιντιάς*, στοῦ Χ α τ ζ ι δ α κ ι, ΜΝΕ, Β', 274, τὸ *ἀγγουρεάς* ἀπὸ τὴ Μακεδονία· στοῦ Μπόγκα, ὁ.π., τὰ *βαρβατιάς, γαμβριάς, τσακνιάς, τσατσαλιᾶς* καὶ *καταξλιάς*, καὶ στοῦ Ἰ δ ι ο υ, Β', τὰ *ἀλειφιάς* (104), *ξεριάς* (50), *σταχτιάς* (183), *τσικνιάς* (191), *χαλκιάς* (197), ὅλα στὰ ἀντίστοιχα λήμματα. Ἐπίσης στοῦ Ν. Ἀ ν δ ρ ι ῶ τ η, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Ἱμβρου, «Ἀθηνᾶ» ΜΒ' (Ἀθῆναι 1930) 180, τὰ *χανιάς* καὶ *κλιανιάς*.

ὅπως μὲ τὰ ἐπίθετα σὲ -*ιάρης* (καὶ -*ιάρας* γιὰ ὀρισμένα ἰδιώματα), π.χ. *κλανιάρης*, *χτικιάρης*, *σαλάρας* κ.λ., σὲ -*ας* μὲ ἐπιτατικὴ σημασία, ὅπως *κολοκύθας*, *ἀγγούρας* κ.λ.¹, σὲ -*άς*, ὅπως *φωνακλάς*, *γλωσσάς* κ.λ., ἀδυνάτισαν σημασιολογικὰ καὶ ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὰ προηγούμενα μὲ λίγες ἐξαιρέσεις ἐπιβίωσης, κυρίως στὰ ἰδιώματα. Τὸ γεγονὸς ἐξάλλου ὅτι οὔτε οἱ γραμματικὲς τῆς κοινῆς τὰ ἀναφέρουν², ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος τὰ συμπεριέλαβε στὴ Γραμματικὴ του γιὰ τὰ βόρεια ἰδιώματα, ἐνισχύει τὴν ἄποψη τῆς περιορισμένης χρήσης τους στὴν κοινὴ καὶ στὰ ἰδιώματα.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΕΥΑΝΘΙΑ ΔΟΥΤΑ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

1. Ἀπὸ προσωπικὴ μας ἐμπειρία παραθέτουμε μερικὰ ἐπιτακικὰ αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἀπὸ τὸ Βελβεντό, ὅπου ἔχουν ἄρκετὰ μεγάλῃ ἐπίδοση: *κιφάλας*, *κουλονκούθας*, *π'νάκας*, *βακράτσας*, *κατούρας*, *χλαβόνας*, *χλαπάτας*, *παραστέκας*, *πατούνας*, *κουρίτσας* κ.λ.

2. Βλ. Μ. Τριανταφυλλίδη, Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς Δημοτικῆς), Ἀθήνα 1941, 119.

SUMMARY

E v a n t h i a D o u g a - P a p a d o p o u l o u, One Peculiar Category of Adjectives from Regions of Macedonia.

The author deals with a peculiar category of dialect macedonian adjectives wich end in *-ιάις*, for example: *ἀνγουριιάις*, *κουμματιιάις* e.t.c., and makes an effort to define their origin.